

Een greep uit de recente gebeurtenissen toont aan dat de milieuproblematiek nog steeds een ingrijpend effect heeft op diverse vlakken van het maatschappelijk leven. Een van de gevallen die met de regelmaat van de klok terugkeert, is de vervuiling van het marine milieu en de kustwateren door schipbreuk (olietankers, maar ook vrachtcargo's). De effecten van dergelijke rampen laten zich echter nog verder voelen. Lekkende olie uit het wrak van de Tricolor zorgde ervoor dat her en der aan de Belgische kust olieklonters aanspoelden. Dit zorgde niet alleen voor vervuiling van de stranden, en een hoge kost om dit allemaal op te ruimen, maar ook voor een afval(verwerkings)probleem na verzameling van de olierestanten. Ondertussen maakten ook andere schepen van de gelegenheid gebruik om illegale lozingen door te voeren (volgens de redenering dat een beetje meer olievervuiling nu niet zo zou opvallen en dat de dader moeilijker zou kunnen worden opgespoord), wat nog bijkomende belasting van het milieu met zich bracht. Duizenden met olie besmeurde vogels werden in de vogelopvangcentra binnengebracht, vervolgens gewassen en verzorgd met het oog op hun terugkeer naar het marine milieu. Net voor de reintroductie van een aantal van hen, werden uit de revalidatiekooi op het Klein Strand in Oostende 's nachts vier zee-eenden en zes zwarte zee-eenden gestolen. Die laatste vogelsoort is beschermd, maar kan volgens de Vlaamse vogelbeschermingswetgeving wel in gevangenschap worden gehouden als die vogels geboren en opgekweekt zijn in gevangenschap. Zwarte zee-eenden zijn erg gegeerd door kwekers van neerhof- en parkvogels, maar het is een soort die op een legale manier niet te verkrijgen is, en zodoende zou met de gestolen vogels gekweekt kunnen worden om ze nadien als exclusieve vogelsoort in de handel te brengen.¹ Het voorval van de gezonken Tricolor stipte ook weer de noodzaak van internationale afspraken en samenwerking aan. Op dit vlak was er bijvoorbeeld discussie over welk land zou moeten instaan voor de berging van het wrak, en welke maatregelen genomen moesten worden voor de bescherming van het natuurreservaat het Zwin, dat deels op Vlaams grondgebied en deels op Nederlands grondgebied ligt.

Er kan gesteld worden dat de milieuthematiek nadrukkelijk een plaats heeft weten te veroveren op de maatschappelijke agenda sedert ongeveer het begin van de jaren tachtig. Het steeds zichtbaarder en tastbaarder worden van de effecten die de aantastingen op het milieu met zich brengen, stimuleerde de zoektocht naar nieuwe technologieën die deze milieuproblemen zouden milderen, of brachten een verfijning van bestaande technologieën met zich. Er deed zich als het ware een 'vergroening' van de bestaande productie- en consumptiemechanismen voor, waarbij de bestaande mechanismen niet zozeer werden omgegooid

1. J. RODTS, *Dieven stelen gerevalideerde zeevogels uit strandkooi!*, Persbericht Vogelbescherming Vlaanderen, Brussel/Oostende, 21 februari 2003.

om te voldoen aan een groen ecologisch denken, maar waarbij het groene gedachtegoed werd geïncorporeerd in het bestaande 'steeds meer en steeds beter'-denken. De productiewijzen werden *niet* over een totaal andere boeg gegoid (bijvoorbeeld met oog voor het duurzaam gebruik van grondstoffen), noch kwam er een fundamentele omschakeling in het gebruik van energie (bijvoorbeeld naar duurzaam energiegebruik, windenergie, zonne-energie), maar werden 'vergroend' en geïncorporeerd in het bestaande vooruitgangs- en expansiedenken. Aan de kern van de zaak – productiewijzen die geen oog hebben voor de uitputting van grondstoffen en de 'eindigheid' van de planeet – wordt echter niet of slechts minimaal geraakt. Op die manier is de 'milieu-industrie' als het ware een aparte industrietak geworden, onderworpen aan dezelfde expansiologica van groei en winst, terwijl precies dat denken geacht wordt ons aan de rand gebracht te hebben van de grootschalige milieucatastrofe waarmee we de dag van vandaag geconfronteerd worden.

Men zou kunnen stellen dat het milieurecht en het natuurbeschermingsrecht een vergelijkbaar pad heeft bewandeld. De milieuproblematiek heeft een drietal decennia geleden ook haar intrede gedaan in de politieke arena, en het arsenaal aan wetgeving dat sindsdien werd uitgevaardigd onder de noemer 'milieurecht' of 'natuurbeschermingsrecht' werd een op zichzelf staande rechtstak. Ook hier moeten we ons echter de vraag stellen of het mogelijk is om met het huidige arsenaal aan regelgeving de milieuproblematiek ten gronde aan te pakken. Vereist de aanpak van de milieuproblematiek immers geen *paradigmashift* ten opzichte van het bestaande economische en politieke denken?

Alhoewel de aandacht voor de verschillende aspecten van de milieuthematiek wel blijkt te groeien in het geheel van de sociale wetenschappen, lijkt de criminologie wat dit betreft ver achter te blijven. Toegegeven, er zijn in criminologische publicatiekanalen wel al stappen gezet in die richting, bijvoorbeeld met het themanummer 'For a Green Criminology' van *Theoretical Criminology*², een themanummer van *Social Justice* omtrent 'Environmental Victims'³ of het themanummer van *Journal of Law and Society* betreffende 'Law, Policy and the Environment'.⁴ Echter, het betreft hier eerder sporadische initiatieven die weinig aandacht blijken de genieten onder academici of praktijkcriminologen, laat staan dat 'milieucriminologie' zou worden beschouwd als een volwaardige subtak of specialisatie in het brede criminologische veld.

Met dit speciaal nummer omtrent milieucriminologie willen we dan ook een stap zetten om dit thema ook in *Panopticon* meer op het voorplan te laten treden. Vanzelfsprekend laat een dergelijke beperkte bundeling van teksten niet toe om deze materie exhaustief te gaan aankaarten of te gaan uitdiepen. Dit themanummer kan alleen maar enkele *pointers* aanduiden, en is dan ook maar een kleine greep uit de veelheid van onderwerpen die in een themanummer *Milieucriminologie & Milieucriminaliteit* mogelijks aan bod zouden kunnen komen. In

2. N. SOUTH & P. BEIRNE, Special Issue: For a Green Criminology, *Theoretical Criminology*, 1998 (2, 2).

3. C. WILLIAMS, K. SARO-WIWA, J. HIRSCHMAN e.a. (eds.), Theme Issue Environmental Victims, *Social Justice. A Journal of Crime, Conflict and World Order*, 1996 (23, 4).

4. R. CHURCHILL, J. GIBSON & L.M. WARREN., Special Issue. Law, Policy and the Environment, *Journal of Law & Society*, Oxford, Basil Blackwell, 1991 (18, 1).

dit nummer werden teksten gebundeld over de inhoud en agenda van een groene milieucriminologie, de impact van ingrepen op het milieu, op de voedselveiligheid, de rol en functie van bijzondere inspectiediensten in de strijd tegen milieucriminaliteit, de aard van het Belgisch milieuhandavingsmodel, en de mogelijkheden van het instrument 'publiek gerecht' als oplossing bij milieuconflicten.

GEERTRUI CAZAUX legt een *agenda voor een ecocriminologie of groene milieucriminologie* op tafel. Er wordt een thematische afbakening gepresenteerd van de onderwerpen die kunnen behoren tot de horizon van een groene milieucriminologie of ecocriminologie. Milieu-inbreuken onderscheiden zich van andere 'klassieke' criminaliteitsvormen wegens de temporale of spatiale vertraging of verplaatsing bij het zichtbaar worden van de effecten, en ook wegens het cumulatief effect die verschillende geïsoleerde handelingen kunnen hebben. Deze processen brengen ook specifieke moeilijkheden met zich wat betreft het opsporen en detecteren van milieuovertreders. Een stap verder is te onderzoeken op welke manier deze praktijken kunnen worden tegengegaan en hoe er best kan worden op gereageerd (met inachtneming van de verschillende organisatorische niveaus waarop inbreuken op het milieu kunnen gepleegd worden). Er wordt in deze bijdrage ook kort aandacht besteed aan hoe een groene milieucriminologie nieuwe inzichten kan bijbrengen bij het reactief optreden tegen daders van milieu-inbreuken, en hoe een 'groene milieucriminologie' zich onderscheidt van een 'criminologie van het milieu' door de noodzaak aan een holistische benadering.

Het belang van een holistische benadering wordt meteen ook duidelijk met de bijdrage van ALBERT VANDERSANDEN (*voedselveiligheid en milieumisdrijven*), waarin duidelijk wordt dat het milieu een niet te verwaarlozen factor is in het kader van de voedselveiligheid. VANDERSANDEN geeft een overzicht van de milieufactoren die een rol kunnen spelen bij de voedselveiligheid en kaart vervolgens de versnipperde bevoegdheden tussen de federale en gewestelijke overheden aan. Hij bepleit dan ook de noodzaak aan een gestructureerd en functioneel overleg tussen alle betrokken diensten. In deze bijdrage wordt ten slotte een initiatief van het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV) hieromtrent toegelicht.

In *Met strafrecht tegen milieudelicten?* behandelen PAUL PONSASERS en SAASKE DE KEULENAER de rol en functie van bijzondere inspectiediensten in de strijd tegen milieucriminaliteit. Het gaat om een bijdrage die resulteert uit een empirisch onderzoek dat de Onderzoeksgroep Sociale VeiligheidsAnalyse (SVA-U.G.) recent doorvoerde in dit verband. In dit artikel wordt ingegaan op die inspectiediensten die, behalve de algemene politiediensten, beschikken over de bevoegdheid om een proces-verbaal op te stellen, onder meer inzake de milieuproblematiek. Er wordt met andere woorden ingezoomd op de rol en de functie van het strafrecht inzake milieudelicten, en meer bepaald op de relatie tussen bijzondere inspectiediensten en parketten. Ook wordt de nadruk gelegd op de veelheid van inspectiediensten waarover ons land beschikt en wordt nagegaan in welke mate bepaalde diensten al dan niet een beroep doen op het parket. In dit licht wordt eveneens bekeken in welke mate een administratieve aanpak een valabel alternatief vormt voor de penale. In de bijdrage wordt verder uitvoerig ingegaan op de afhandeling van milieuzaken op parketniveau, meer bepaald op het vervolgings- en seponeringsbeleid, maar eveneens op de rechterlijke beslis-

singen die er al dan niet uit voortvloeien. In laatste instantie wordt gekeken naar de materies die door de bijzondere inspectiediensten worden gecontroleerd en wordt het bilan opgemaakt van mogelijke overlappende bevoegdheden.

Vervolgens beschrijven en duiden TOM VANDER BEKEN en GEERT VAN HOORICK in hun bijdrage *Druk op de ketel. Een milieuhandhavingsmodel in de kering* de aard van het Belgisch milieuhandhavingsmodel en onderzoeken zij in welke mate het voldoet aan de noden van de huidige tijd. Vooreerst gaan zij na welke functies rechtshandhaving in een samenleving kan vervullen en welke verwachtingen in dat verband aan de milieuhandhaving kunnen worden gesteld. Vervolgens onderzoeken zij hoe het huidige model functioneert en reageert op nieuwe ontwikkelingen en accenten in het handhavingsrecht.

Als afsluiter in dit themanummer komt de bijdrage van PIETER LEROY, die bekijkt of milieuconflicten geagendeerd en bemiddeld kunnen worden via een gelegenheidsrechtbank, meer bepaald aan de hand van de concrete casus van *het publiek gerecht in Nijmegen*. Hoewel het inzetten van een tribunaal voor milieukwesties niet geheel nieuw is, is het een weinig gebruikelijke vorm, zeker op lokaal niveau. In deze bijdrage wordt eerst ingegaan op de milieu- en gezondheidsproblemen, en op de politiek-bestuurlijke problemen die de aanleiding tot het publiek gerecht vormden, om vervolgens de opzet, het verloop en de uitspraak van het publiek gerecht te bespreken, en ook de effecten en doorwerking ervan. In deze bijdrage besteedt LEROY ook aandacht aan de veralgemeenbaarheid van deze casus en aan de inzetbaarheid van het instrument 'publiek gerecht' voor conflicthantering en bemiddeling in andere, wellicht ook Vlaamse casus.

We hebben het reeds aangehaald: dit themanummer is zeker geen exhaustieve behandeling van wat onder de noemer 'milieucriminologie' kan worden verstaan. Wat betreft de theoretische, thematische of casuïstische invulling kunnen nog een hele reeks andere onderwerpen naar voren worden geschoven die (verder) onderzoek behoeven.

Zo bijvoorbeeld de meer moreel geladen vraag waar precies de grens zou kunnen getrokken worden met betrekking tot de aanvaardbaarheid van de actiemethodes voor de bescherming van het milieu, een vraag die in het licht van de (il)legale actiemethodes van milieu- of natuurbeschermingsorganisaties (zie bijvoorbeeld de bezetting van het Lappersfortbos te Brugge, acties waarbij Greenpeace schepen entert, het vrijzetten van gevangen gehouden dieren door het dierenbevrijdingsfront enz.) bezinning behoeft. Of bijvoorbeeld met betrekking tot de manieren waarop het herstel van het ecologisch evenwicht als pseudomotief wordt aangewend om bepaalde pleziersporten zoals de jacht in stand te houden. Een treffend voorbeeld in deze materie is het voorstel van de jagerslobby om in de toekomst opnieuw gekweekte fazanten (de zogezegde 'boskiekens') los te laten in de natuur om die vervolgens te kunnen bejagen tijdens het jachtseizoen, wat haaks staat op de principes van 'wildbeheer' die de jagerslobby op andere tijdstippen als bestaansreden voor de jacht aanhaalt.

Ook andere themata, die meer van empirische aard zijn, horen thuis in een milieucriminologie. Zo dringt zich meer dan ooit de vraag op of criminologie niet verder haar grenzen moet verkennen en haar 'historisch-criminologische dwangbuis' niet moet doorbreken. Diverse vormen van illegalismen tegen het milieu beschouwen we vandaag nogal eens onder de noemer van 'organisatie-criminaliteit', waardoor meer dan ooit de klassieke paden van 'intentionaliteit'

en 'opzettelijkheid' worden verlaten. Het beeld van de maffieuze 'georganiseerde criminaliteit' komt meer dan ooit in de spiegel te staan van de 'bonafide onderneming', die bepaalde vormen van illegalismen pleegt, waartegen een sociale reactie zich opdringt. *Mala in se* (kwaad op zich), het klassieke onderzoeksterrein van de traditionele criminologie, wordt opengemaakt naar *mala prohibita* (het verboden kwaad). Als het strafrecht pretendeert de bewaarder te zijn van het 'algemeen belang', heeft datzelfde strafrecht dan ook geen maatschappelijke rol in de bescherming van het algemeen belang van nieuwe generaties? Een heleboel nieuwe vraagstukken dringen zich op als onderzoeksmaterie. Onder meer de vraag hoe een milieucriminologie diverse vormen van (individueel, maar ook collectief) slachtofferschap herdefinieert.

Ook vanuit beleidsmatig oogpunt zijn er een heleboel vraagstukken die om een antwoord schreeuwen. Hoe op een meer inzichtelijke wijze de prevalentie van milieucriminaliteit achterhalen? In welke mate is de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen een nuttig instrument in de bestrijding van milieucriminaliteit? Is het strafrecht nuttig in een *regulerend* denken, waar *straffen* als een eerder perifere antwoordmogelijkheid wordt beschouwd? Als de criminologie zich buigt over administratieve straffen, in welke mate transformeert dit de betekenis van het criminologisch denken? In welke mate kan herstelgericht werken, *restorative justice*, bijdragen tot de uitbouw van een milieucriminologie? Uiteindelijk moeten we ons de vraag durven te stellen welk risico een wetenschap loopt bij overschrijding van de traditioneel ingesleten grenzen?

Alhoewel dit themanummer dus zeker niet kan worden beschouwd als een volledig in kaart brengen van het veld van de milieucriminologie, kan deze bundeling niettemin de milieuthematiek op de criminologische kaart plaatsen en een uitnodiging vormen om het ecologisch geïnspireerde denken ook in andere domeinen van het criminologische veld te laten doorwerken. Het project is dan ook zeker niet 'af', maar vraagt om verdere uitwerking en verdieping.

Geertrui CAZAUX, Paul PONSAAERS